

А. М. Магурчак

канд. іст. наук

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА АНДРІЯ ЖУКА В ІНСТИТУТІ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Репрезентовано листування українського громадсько-політичного діяча Андрія Жука з М. Грушевським, С. Єфремовим і редакцією газети “Рада”, яке хронологічно охоплює 1910–1928 рр. та тематично відбиває наукове та суспільно-політичне життя України зазначеного періоду.

Ключові слова: А. Жук, кореспонденція, газета “Рада”, Галичина.

Історія українського державотворення початку ХХ ст. позначилася визначними подіями та особистостями, які значною мірою впливали на суспільно-політичні процеси в Україні. До таких постатей належить Андрій Жук (1880–1968) – відомий український політичний та громадський діяч і публіцист. Народився на Полтавщині в с. Вовчок, де закінчив школу, працював волосним писарем, а пізніше служив у повітовому земстві в Лубнах. З 1900 р. – у вирі політичного життя як член РУП, а потім УСДРП входив до центрального комітету партії. За революційну діяльність неодноразово протягом 1903–1904, 1906 рр. був ув’язнений, але після відбуття покарання з новою силою повертався до революційного руху. Співробітник партійних легальних і нелегальних органів “Вільна Україна”, “Боротьба”, “Соціал-Демократ”, “Слово”. Однак у 1907 р. змушений був покинути підросійську Україну, внаслідок репресій з боку царизму, і переїхати до Львова. Саме Львів став для нього пробудженням від “марксистського сну”. А. Жук активно включається в галицький кооперативний рух. Був головою Закордонної групи УСДРП у Львові (1908–1911), співредактор партійного часопису “Праця” (1909–1910) і одночасно співробітником журналу “Економіст”, органу Крайового Союзу Ревізійного у Львові, співзасновником СВУ.

У період національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. перебував на дипломатичній службі при посольстві УНР у Відні. Учасник двох конференцій українських дипломатів в 1919 р. у Відні та Карлсбаді.

Був засновником Комітету Оборони західних українських земель у Відні (1922) і співробітником журналу “Визволення” (1923), на сторінках якого порушив питання незалежності Західної України.

На початку 1930 р. повернувся до Львова і очолював статистичний відділ Ревізійного Союзу українських кооперативів, одночасно співробітничав на сторінках часописів “Господарсько-кооперативний часопис”, “Кооперативна республіка” та ін. Під час радянської окупації 1939 р. А. Жук емігрував до Відня, де і прожив до кінця свого життя.

Дана публікація містить 4 кореспонденції А. Жука. Зокрема, по одній – до редакції “Ради” і М. Грушевського і дві – до С. Єфремова. У листі до редакції “Ради” А. Жук висловив стурбованість стосовно фінансового становища, газети і шкодував, що немає людей, які б допомагали їй. М. Грушевському дякував за отримання збірника “За сто літ”, а також сповіщав, що маючи у власному архіві видання про діяльність РУП, УСДРП, членом яких він був, перекинув їх до Історичної секції Академії наук. Неврожай у Галичині став приводом для написання листів до С. Єфремова, в яких А. Жуком було представлено проект збірника, де пропонувалося інформувати громадськість – як галицьку, так і особливо наддніпрянську про соціально-економічне становище Галичини. Для цього пропонував С. Єфремову провести агітаційну роботу серед інтелігенції.

Запропонований епістолярій публікується вперше у публікації збережено лексичні, морфологічні та деякі правописні особливості документів. Пропущені літери і слова взяті в квадратні дужки.

№ 1

3/XI 1910

Львів

Поважна редакція “Ради”¹ в Києві

Коли я прочитав останню відозву “Ради” до читачів – зрозумів, що дні газети пороховані і вона може з кінцем року спинитися, умерти. Боляче стало і соромно. Якже ми будемо дивитися в очі нашим національним ворогам, коли “Ради” не стане? Страшно стає за будущину. Коли причини такої великої апатії і байжужости до найважливіших національних справ лежить не в об’єктивних умовах, а в

нас самих, в нашій гнимвуні національній то ... Я не хочу говорити цього “то”. Гірко, що цього не розуміють ні з наших “патріотів” що могли б і повинні внести на своїх кишенях часи лихоліття нашого національного відродження.

Мене незадовільняє газета ні своїм змістом, ні напрямком, проте я є пильним її читачем і завше з великою біллю в серці приймав чутки, що її може не стати. Для мене найважливішим є сам факт, що ця газета виходить, яка б вона не була, бо вона є свідоцтвом життя нашого; не стане її – не стане і того життя, або вона цілком упаде і буде непомітним навіть для нас, а не тільки для наших ворогів.

Можна бути всякої думки про газету, але ніхто не заперечить, що вона виконує дуже важну місію. Спинити її роботу байдужістю до її долі – значить заподіяти національній справі більшу шкоду на теперішні часи, ніж яку їй заподіяли наші предки ближчі і давніші.

Сам особисто нахожусь в тім матеріальним становищу, що особливої помочи газети не можу дати. Єдине, що можу зробити, се сам передплачу її на 1911 рік і буду намовити інших, щоб передплачували.

Обіцяю також писати, коли має співробітництво бажання і коли те, що напишу, придатне не буде до друку, а з гонорару, який мені припаде, можу передплатити ще одну-двом робітникам або селянам. Се все, що можу зробити.

З поважанням А. Жук

ІР НБУВ, ф. І, № 42521, Арк. 1. – Рукопис.

№ 2

6/X 1913

Львів, Концова 14

Дорогий Сергій Александрович²!

Українському населенню в Галичині грозить голод. Ратункова акція зі сторони правительства ледве чи зможе страшну нужду, яка вже тепер заглядає під селянські стріхи, а щож то буде через цілу зиму і будуче літо, аж до нового уражаю! Польська часть Галичини менше потерпіла від стихійних нечась, але вона більше дістане і з публічних фондів, бо польська адміністрація розпоряджається ними, і зі сторони польської суспільності всіх трьох частин Польщі. Уже тепер в Познанщині і Королівстві потворились комітети для збирання жертв в грошах і натурі і є тертви одиниць сягаючі таких

сум, як 30 000 рублів. Російські українці не можуть прейти з значнішою помічю своїм галицьким братам, але з якоюсь помічю мусять прийти щоби вона сама коли не матеріальне, то хоч моральне значінне. В якій же формі? Я думаю, що в українських часописах, а передовсім в “Раді” треба оголосити збирання жертв. Треба утворити такий, коли не дасться явного, легального, комітет у Києві для сеї ціли, віднешися до українців поміщиків, щоби коли не в грошах, то в натурі щось дали. Я думаю, що можна знайти на цілій Україні десяток-другий тих поміщиків, що ... міг би прислати один вагон картоплі, другий вагон жита чи пшениці і т.д. Найбільше потрібна картопля, вона є головним продуктом живності і вся пропала, погнила. Краші того треба б видать літературний збірник на користь потерпілих від нещасть. Ся річ, в російсько-українських відносинах. Є здається до най скорішого зралізовання. І Ви, Сергію Олександровичу, могли б взяти на себе ініціативу зорганізувати видання такого збірника. Коли б в ніякий інший спосіб не далось б прийти Галичині з помічю, то одно виданне збірника і його поширення засвідчило б, що для галицьких селян не є байдужою до рос[ійських] українців то що між обома частинами нашого народу існує звязь .....

Зміст такого збірника Ви могли б намітити на нараді укр[аїнських] літерат[орів] у Києві, яку треба б Вам скликати в сій ціли. До участи в збірнику можна б запросити і де яких галичан, на-пр[иклад] Стефаніка³, Мартовича⁴, але й без них можна б обійтися. З своєї сторони я представляю зміст такого збірника в сий спосіб, що він би містив крім белетристики (не багато) інформаційні статті про укр[аїнське] життя в Галичині. Такі статі могли б дати до збірника наші емігранти – Залізник⁵, Дорошенко⁶, Донцов⁷, а також щось міг би дати та й Винниченко з белетристики щось дав би. Ви могли б написати цікаву статтю про галицьку нужду в творах Франка, Стефаніка і інших письменників галицьких.

Прошу взяти отсі мої пропозиції під розвагу, – справу збирання жертв передати до виконання иншим відповідним особам, а сам коли ласкаві будете, займіться зорганізуванням видання літературного збірника та повідоміть мене, на чім справа, стане.

Щиро Вас здоровлю

Ан[дрій] Жук

№ 3

19.X. н. ст. 1913
Львів, Концова 14

Дорогий Сергій Александрович!

Одержав Вашу картку і хочу в тій справі дещо нового сказати. Як мені тепер видається, не було б сказати оголошувати в часописах збірку жертв в грошах і продуктах, з огляду на те, що тих жертв не може бути багато, а також з огляду на те, щодо сеї справи беруться чорносотенці (одно), котрі хочуть заповогати москвофілів. Використано то буде в небажанім для нас напрямі. Хиба, що знайшлося б кілька наших дідичів, що без розголосу особливого прислати б що небудь в готівці чи натурі через “Сльсь Господь”, але й ся не буде мати більшого значення. Може ліпше було б, як би ті, що можуть дати більші суми на заповоги, дати їх на видане збірника. Видане збірника уважаю найбільш відповідною річчю. Видрукування в більшому числі примірників і відповідно поширений, при відповіднім змісті, міг би він дати і кілька тисяч рублів грошей на заповочи потерпівши і зробив би іншу службу – розбуде.. би у багатьох цікавить до Галичини, а при тім – до національної справи. Для сього можна б видати і в перекладі на рос[ійську] мову для росій[ської] і зросійщеної публіки. Піддаю се Вам під розвагу. Добре було б, як би Ви вже й над змістом збірника застановилися та коли справу порішите позитивно – виправи комітет родонищиній..., котрий зараз ще віднісся б до пишучої публіки о статті, о... вірші (в росій. виданню збірник белетристики і наслідую могло б лишитися в укр[аїнській] мові ..... де яки ото екстра .... для рос[ійських] видань просити дати річи деяких письм[еників] рос[ійських]). З Галичини крім Стеф[аника], Мартинова, можна просити Лозинського о якусь статью публіцистичну. Що до статей про Галичину – піддало під розвагу слідуочі теми:

1. Опис катастрофи (можна дати ілюстрації повиней і знищення посовив будинків і пр[ ] та економічні наслідки її (автора можу пошукати).

2. Нарис економічних відносин в Галичині і палітри економічної ..... самоуправи та економ змаганням українців (Жук)

3. Культурно-просвітні відносини в Галичині, просвітні змагання українців і відношення до них поляків (Дорошенко).

4. Національно-політичні домагання українців галицьких (поділ краю) (Лозинський).

5. Політичні партії серед гали[цьких] українців. Сила їх і деполізація (Лозенко або Донцов).

6. Чим є для України Галичина, або Галичина – п'ємонт укр[аїнського] відродження. Переклад моїх здобутків нац[іональної] культури і організ[ації] і висвітлення їх заг[ально] нац[іонального] значення (Залізняк).

Я нікому не пропонував цих тем. Як взагалі нікому про проект збірника не говорив, але думаю, що зазначені особи могли б написати статті на ці теми.

З статті видно – то вже Вам ліпше сказати теми. Розміри збірника, після мене, 20–25 аркушів, з того половина прийшла б на поезію і белеристику. Ціна такого збірника з огляду на добродійну ціль мусіла б бути не низча 2 рублів. Знак був би тим більший, чим менше б було видатків на гонорарі, які після мене вже треба платити., що з того живуть, на їх власне бачення. В Галичині такого збірника могло б розійтись яких 3000 примірників, а коли би на Україні рос[ійській] могло б розійтись яких 7000 прим[ірників], то можна б друкувати 10 000 пр[имірників].

Коли б ришили й паростки видавати то теж друкувати можна 10000 пр[имірників] бо мені здається, російське видання було б скоріше розкуплене, як українське.

Не можу вдаватись в докладні обчислення скільки коштувало б таке видання. Думаю, що оба випуски – український і російський.

Я не знаю чи буде їх Вам так легко зібрати як мені се сказати. Думаю, одначе, що на тому ціль деякі з наших “калиток” зможуть розпоряджатись. І власне треба користати з нагоди, щоб відпустити з них те, чого вони не дають, а що мусіли б давати на національні цілі, бо мають і можуть без шкоди для себе давати. Я не називаю тут імен, але вони й Вам дуже добре відомі. Жду відповіді.

Всього найкращого!

Ваш А[ндрій] Жук

P.S. Запрошення до Галичини і інших земляків за повідомленням можете переслати через мене.

P.S. Від одного бувшого співробітника Дзвону⁸ має перейти до “Ради” письмо помічне (З “Дзвоном”) досить сенсаційного і, так би мовить пікантного змісту. Було б добре як би “Рада” не одмовела в віддруковані такого листу. І иних причин крім незалежних, коли такі будуть.

Андрій

№ 4

Відень 15/VI. [19]28

Високоповажний Михайло Сергієвич!

З великою приємністю просидів я сьогодні цілий день за читанням другого збірника “За сто літ”⁹, що його принесли мені рано пошта. Дякую! Дуже багато в цьому збірникові інтересного, особливо ж інтересні спогади старушки Русової¹⁰. Дуже була б велика шкода, щоби вона перервала їх писати, або перервалось друкування цих спогадів, коли вони дописані до кінця.

З огляду на те, що серед дослідників нашого громадського життя помітний інтерес до РУП, дозволяє собі переслати для Історичної Секції Академії Наук трохи ерупівської, спілчанської та есдецької закордонної літератури, бо її мабуть у Вас немає, з тим, що Історична Секція вишла мені в обмін свої видання.

Наразі посилаю слідуючи речі:

1. Газету “Праця”¹¹, що виходила у Львові в 1904/05 роках, ч. 3, 4-5, 6-7, 8-9-10, 11, 12, 13-14. До комплекту бракує перших двох чисел. 2. “Гасло”¹² ч.1,2, 3 – за 1903 р. орган РУП, Чернівці. 3. “Правду”¹³, орган Спілки, ч. 1, 2, 4-5, 6-7-8 – гаг .. видання і ч. 1. – російське видання за 1905 рік, Львів. 4. “Працю” орган УСДРП, ч. 1 і 2-3 за 1909/10 р. (більше не виходила), Львів. 5. “Робітник”¹⁴, орган УСДРП, ч. 3 за 1910 р. Львів. 6. “Наш Голос”¹⁵ орган УСДРП за цвітень-червень 1911, число присвячене десятилітньому ювілею РУП-УСДРП. 7. “Робітничий Прапор”, орган УСД, ч. 1 і 2 за 1915 р. Софія (більше не виходив).

Маю також деякі ерупівські брошурки закордонного видання, могу прислати, як би вони були потрібні для бібліотеки Історичної Секції.

З видань Історичної Секції потребую головню “Україну”¹⁶, але хотів би .... мати і всі інші видання секції, крім обох випусків збірника “За сто літ”, котрі маю.

“України” маю три книжки, а саме: кн. 4 за 1904 р. кн. 1-2 за 1925 р. і кн. 2-3 за 1926 рік, отже цих книжок можна не прислати.*

В моїх архівних папках певно знайдеться ще трохи дублетів “Селянина”¹⁷ і деяка інша закордонна революційна література. Як розшукаю, то рівно ж пришлю.

Маю я багато архівного матеріалу до історії РУП-УСДРП. Інститут марксизму хотів би цей матеріал видати, але видань не має грошей, чи має труднощі в пересиланню за кордон грошей, щоб

відповідно винагородити мене за відступлення і приготування цих матеріалів до друку. Та і не виходить з цього нічого. А я потребую заробку та важко його знайти!

Щиро Вас здоровлю!

Андрій Жук

*Маю також .... “Науковий Збірник” за 1924 рік

ІР НБУВ, ф. Х, № 18755, арк. 1. – Машинопис.

¹ “Рада” – єдина щоденна газета українською мовою в підросійській Україні постала як продовження “Громадської Думки”. Виходила протягом 1906–1914 рр.; видавав і фінансував її Є. Чикаленко.

² Єфремов Сергій (1876–1939) – видатний громадсько-політичний діяч, публіцист, літературний критик, історик української літератури, член НТШ, ВУАН.

³ Стефаник Василь (1871–1936) – видатний український письменник, майстер експресіоністичної новели.

⁴ Мартович Лесь (1871–1916) – український письменник і громадський діяч. Працював писарем, помічником адвоката в містах Галичини. З 1898 р. жив у Львові; редагував газету “Громадський голос”. Автор творів: “Не читальник”, “Хитрий Панько”, “Забобон” та ін.

⁵ Залізняк Микола (1888–1950) – громадсько-політичний діяч, публіцист. Під час Першої світової війни здійснював видавничу діяльність у Відні. Протягом 1919–1920 рр. посол УНР у Фінляндії. Заарештований в 1945 р. і засуджений на 15 років, помер в тюрмі.

⁶ Дорошенко Володимир (1879–1963) – громадсько-політичний діяч, бібліограф, член РУП, УСДРП, співзасновник і член президії Союзу Визволення України, член НТШ, українських наукових інститутів у Берліні й Варшаві.

⁷ Донцов Дмитро (1883–1973) – політичний діяч, літературний критик, публіцист, ідеолог українського націоналізму.

⁸ “Дзвін” – літературно-мистецький і громадсько-політичний місячник соціал-демократичного напрямку, виходив за фінансової підтримки Л. Юркевича протягом 1913–1914 рр. (до початку війни вийшло 19 чисел) у Києві.

⁹ “За сто літ” – збірник матеріалів з громадського й літературного життя України 19 і початку 20 ст., виходив протягом 1927–1930 рр. заходами комісії новітньої історії України, заснований 1926 р. при Історичній Секції ВУАН (за редакцією М. Грушевського).

¹⁰ Русова Софія (1856–1940) – видатний український педагог, авторка концепції національного виховання. Член Української Центральної Ради, у Міністерстві освіти УНР очолила відділи позашкільної освіти та дошкільного виховання. В еміграції у Відні заснує Український педінститут,

очолює жіночу Українську громаду, бере участь у різних міжнародних жіночих конгресах.

¹¹ “Праця” – загальнопартійний орган РУП, який виходив протягом 1900–1905 рр. у Львові.

¹² “Гасло” – щомісячна газета, орган РУП, спочатку виходила в Чернівцях (1902), а з 1903 р. – у Львові. Всього вийшло 17 номерів. У червні 1903 р. припинила свою діяльність, і замість неї виходила “Добра Новина”.

¹³ “Правда” – місячник “Спілки”, який виходив протягом 1905 р., на сторінках якого заперечувався постулат “самостійної України”, натомість закликалось до створення централізованої пролетарської партії усієї Росії.

¹⁴ “Робітник” – орган опортуністичної групи УСДРП, вийшло 3 номери протягом 1910 р.

¹⁵ “Наш Голос” – місячник, спільний орган УСДРП і УСДП, виходив з листопада 1910 р. до кінця 1911 р. коштом і заходами Л. Юркевича. Вийшло 12 чисел.

¹⁶ “Україна” – науковий журнал, який виходив в Києві протягом 1914 – 1930-х років (з перервами) за редакцією М. Грушевського у 2-х виданнях: 1914–1918 рр. як орган Українського Наукового Товариства в Києві; 1924–1930 рр. як орган Історичної секції Української академії наук.

¹⁷ “Селянин” – місячник, орган РУП, присвячений інтересам сільської бідноти, виходив 1903 – 1905 рр. за фінансової підтримки Є. Чикаленка, спочатку в Чернівцях, а з 1904 р. у Львові.

Summary

The publication is about correspondence of the Ukrainian civil and political activist Andriy Zhuk with Mykhailo Hrushevs'kyi, Sergiy Yefremov and “Rada” Newspaper Editorial Office. The publication chronologically covers 1910–1928. The subject of correspondence is scientific, societal and political issues.

Key words: A. Zhuk, correspondence, “Rada” Editorial Office, Halychyna.